

Κείμενα Παιδείας

Αρ. 7 (2024)

Η εκπαίδευση στον Καζά Κατερίνης: Το παράδειγμα της Αστικής Σχολής Κολινδρού 1850-1907

Στέργιος Ι. Καλλέργης

doi: [10.12681/keimena-paideias.35706](https://doi.org/10.12681/keimena-paideias.35706)

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καλλέργης Σ. Ι. (2024). Η εκπαίδευση στον Καζά Κατερίνης: Το παράδειγμα της Αστικής Σχολής Κολινδρού 1850-1907. *Κείμενα Παιδείας*, (7), 67–76. <https://doi.org/10.12681/keimena-paideias.35706>

Η εκπαίδευση στον Καζά Κατερίνης: Το παράδειγμα της Αστικής Σχολής Κολινδρού 1850-1907

Στέργιος Ι. Καλλέργης,
Δάσκαλος-Φιλολόγος/Ιστορικός
Stergioskallergis97@gmail.com

Περίληψη

Ο Καζάς Κατερίνης, ξεκίνησε ήδη από τα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας να έχει μία σημαντική ανάπτυξη κοινωνική, οικονομική και εκπαιδευτική. Ειδικά στον τομέα της εκπαιδευτικής δραστηριότητας ο Καζάς Κατερίνης διέθετε τρεις (3) Αστικές Σχολές οι οποίες ήταν μία εντός της πόλης της Κατερίνης και από μία τα δύο μεγαλύτερα χωριά της επαρχίας, δηλαδή του Κολινδρού και του Λιτοχώρου. Από τις Αστικές σχολές που αναφέρθηκαν η παλαιότερη είναι η Αστική του Κολινδρού καθώς ξεκίνησε την λειτουργία της το 1850. Σκοπός λοιπόν της παρούσης εργασίας είναι να παρουσιάσει την Αστική Σχολή του Κολινδρού μέσα από τα πρωτογενή διασωθέντα αρχεία σχετικά με την ίδρυσή της, το εκπαιδευτικό προσωπικό, τη σχολική εφορεία, το μαθητικό πληθυσμό αλλά και την κοινωνικό-οικονομική διαστρωμάτωση των μαθητών που φοιτούσαν σε αυτή.

Λέξεις κλειδιά: εκπαίδευση, κοινωνία, οικονομία, διαστρωμάτωση

Abstract

Kazas of Katerini started already from the last years of the Ottoman rule to have a significant social, economic and educational development. Especially in the field of educational activity, Kazas Katerini had three (3) Urban Schools, one within the city of Katerini and one in each of the two largest villages of the province, namely Kolindros and Litochoro. Of the Urban Schools mentioned the oldest is the Urban School of Kolindros as it started its operation in 1850. The aim of this paper is therefore to present the Urban School of Kolindros through the primary surviving records concerning its foundation, the teaching staff, the school tax office, the student population and the socio-economic stratification of the students attending it.

Key words: education, society, economy, stratification

Εισαγωγή

Η εκπαιδευτική δραστηριότητα στην Μακεδονία είχε μία σημαντική εξέλιξη κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Στον Καζά Κατερίνης δεν υπήρχε ένα πλήρες οργανωμένο εκπαιδευτικό σύστημα, με την έννοια του συστήματος εκπαίδευσης που εννοούμε σήμερα, αλλά οι σχολικές

μονάδες λειτουργούσαν κάτω από την εποπτεία της Αγίας Του Χριστού Μεγάλης Εκκλησίας¹, όπως άλλωστε συνέβαινε και με όλα τα σχολεία του υπόδουλου ακόμα ελληνισμού. Οι σχολικές αυτές μονάδες ήταν πνευματικά κέντρα μόρφωσης αλλά και καλλιέργειας ελεύθερων ιδεών.

Οι Αστικές Σχολές στα τέλη του 19^{ου} αιώνα αλλά και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα λειτουργούσαν είτε ως εξατάξια είτε ως επτατάξια σχολεία δημοτικής εκπαίδευσης. Στο σχολικό σύστημα του ελληνικού κράτους, αυτό που λέγεται ελληνικό σχολείο αποτελούσε την πρώτη βαθμίδα της μέσης εκπαίδευσης. Οι Αστικές σχολές στον οθωμανοκρατούμενο χώρο συνδέθηκαν με συγκεκριμένη εκπαιδευτική φιλοσοφία, σύμφωνα με τον Μπέτσα (2003). Η Αστική Σχολή του Κολινδρού λειτούργησε ως εξατάξιο μικτό σχολείο για να χωριστεί το 1907 και τα κορίτσια να μεταφερθούν στο Παρθεναγωγείο της Θεσσαλονίκης.

1. Ο Κολινδρός κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας

Ο Κολινδρός, από τις αρχαιότερες κωμοπόλεις του Καζά της Κατερίνης, πιθανότητα, χρίστηκε πριν από το 14^ο αιώνα στη θέση του αρχαίου πολισίματος των Αλεξανδρινών χρόνων, ενώ ως οικισμός με το όνομα Kolindir υπάρχει πριν το 1530 (Καζταρίδης, 2017). Όπως επισημαίνει η Πολύζου-Μαμέλη (2017), η κωμόπολη αυτή ονομάστηκε Κολινδρός από την λέξη κύλινδρος, επειδή κείται επί πρανούς μέρους λόφου, το οποίο ως κυλιόμενο προς τα κάτω και προς τον χείμαρρο και τη χαράδα προ του χωριού, παρίσταται στα μάτια του παρατηρητή ως κύλινδρος (Παπαδόπουλος, 1976). Ο Κολινδρός, βρίσκεται στην ίδια θέση εδώ και αιώνες, έχοντας παίξει σημαντικό ρόλο στις διάφορες φάσεις από τις οποίες διήλθε το έθνος, ειρηνικές και πολεμικές, προόδου δυστυχίας (Καζταρίδης, 2017). Σε μία στατιστική κατά την περίοδο της Οθωμανοκρατίας αναφέρεται με το όνομα Kolindir και με πληθυσμό Gebran (μη μουσουλμάνους, χριστιανούς κατοίκους) με 17 Ηπ., νοικοκυριά, 3 Μεγ., ανύπαντρους άντρες και 3 Βίβε χήρες (Κίτσου, 1993).

Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, τα περισσότερα χωριά του Καζά περιήλθαν στην κατοχή του Αλή Πασά, ενώ ενεργή είναι η συμμετοχή και στον Αγώνα του 1821 (Καζταρίδης, 2017). Στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, ο Κολινδρός φέρεται να περιέχει 300 περίπου ελληνικές οικογένειες, είναι έδρα επισκόπου με τον τίτλο επίσκοπο Κίτρους και ο οποίος ποιμνεί 800 ελληνικές οικογένειες κατανεμημένες σε 15 χωριά. Στην κώμη του του Κολινδρού λειτουργούσαν ένα σχολείο ελληνικό, ένα αλληλοδιδασκτικό και 4 εκκλησίες (Παπαδόπουλος, 1976). Την δεκαετία του 1870 ο Καζταρίδης (2017), αναφέρει ότι στον Κολινδρό υπήρχαν 400 οικίες χριστιανών, 2 σχολεία αρρένων, 4 εκκλησίες και 3 χάνια. Στην απογραφή του 1905 ο Παπαδόπουλος (1976), αναφέρει ότι η κωμόπολη του Κολινδρού είχε 475 οικίες και το σύνολο των κατοίκων ήταν 3.070. Σχετικά με την εκπαιδευτική κίνηση είναι γνωστό μέσω των Καζταρίδη (2017) και Παπαδόπουλου (1976), ότι το σχολικό έτος 1904-1905 γράφηκαν 459 μαθητές, ενώ το σχολικό έτος 1905-1906 γράφηκαν 470 μαθητές.

Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας και για πολλά χρόνια η κωμόπολη του Κολινδρού ήταν έδρα της Επισκοπής Κίτρους και συγκέντρωνε όλη την κοινοτική και εθνική δράση της περιφέρειας. Διέθετε ένα περίλαμπρο κοινοτικό κτήριο Επισκοπής, στο οποίο κατοικούσε ο επίσκοπος και το οποίο κάηκε το 1878 κατά την επανάσταση του Κολινδρού από τον Νικόλαο Λούση (Καζταρίδης, 2017). Οι Κολινδρινοί εκτός από τη θερμή φιλοπατρία και ζωηρή φιλογένεια

¹ Το Οικουμενικό Πατριαρχείο ως πρωτόθρονη εκκλησία και πρώτη κατά τη σειρά των εκκλησιών αποκαλείται και ως Αγία Του Χριστού Μεγάλη Εκκλησία. Η σύνοδος του Οικουμενικού Πατριαρχείου αποκαλείται και ως Αγία και Ιερά Σύνοδος. Γι' αυτό και ο Πατριάρχης αποκαλείται και Παναγιώτατος

διακρίνονται και για την άκρα ανεπτυγμένη φιλεργία και φιλοπονία. Ασχολούνταν με τη γεωργία και την κτηνοτροφία, τη μεταξοσκωληκοτροφία και αμπελοφυτεία, τη δενδροφυτεία και φυτουργία (Καζταρίδης, 2002). Ονομαστοί ήταν από τότε ο Κολινδρινός σίτος και γενικά τα δημητριακά, τα κεράσια, τα κουκούλια και ο οίνος. Σημαντικό επίσης είναι ότι τους Κολινδρινούς τους διέκρινε από τότε και ο διακαής ζήλος προς την εκπαίδευση. Στην κωμόπολη υπήρχε Δημοτική Σχολή, Παρθεναγωγείο και πλήρη εξατάξια Αστική Σχολή με χρηματοδότηση από τις κοινοτικές δαπάνες (Παπαδόπουλος, 1976).

Με τις παραινέσεις του Επισκόπου Κίτρους Παρθενίου Βαρδάκα κατά την περίοδο της απελευθέρωσης, στο χώρο του παλιού επισκοπείου το οποίο κάηκε στην επανάσταση του 1878, οι Κολινδρινοί με κοινοτικού και εκκλησιαστικούς πόρους αλλά και με ιδιωτικές συνδρομές, αφού συγκρότησαν επιτροπή, έκτισαν νέο σχολικό κτίριο αρρένων, ξεχωριστής μεγαλοπρέπειας και κομψότητας (Καζταρίδης, 2017; Παπαδόπουλος, 1976). Στα σχολεία του Κολινδρού την περίοδο αυτή φοιτούσαν πάνω από 600 μαθητές, αγόρια και κορίτσια. Τέλος, σε απογραφή στις αρχές του 20^{ου} αιώνα ο Κολινδρός αποτελούνταν από 600 οικίες και είχε 3.000 κατοίκους Χριστιανούς Ορθοδόξους Ελληνόφωνους, ενώ τον πρώτο χρόνο μετά την απελευθέρωση ο Κολινδρός είχε 3.100 κατοίκους, 1.570 άντρες και 1.530 γυναίκες (Παπαδόπουλος, 1976).

2. Ο Επίσκοπος Κίτρους Νικόλαος Λούσης και η Επανάσταση του Κολινδρού το 1878

Ο Επίσκοπος Κίτρους Νικόλαος Λούσης, αποτελεί σημαντική πρωταγωνιστική προσωπικότητα της επανάστασης του 1878, μια μορφή που ακολουθεί το δρόμο του υπέρ πίστεως και πατρίδας αγώνα και της θυσίας των μεγάλων ιεραρχών του Γένους. Γεννήθηκε στη Στενήμαχο της Βόρειας Θράκης (Ανατολικής Ρωμυλίας), το 1840 (Καζταρίδης, 2017). Αφού σπούδασε στα σχολεία της πατρίδας του και διακρίθηκε για την επιμέλεια, την επίδοση στα γράμματα και το ήθος του, πήγε υπότροφος στη Ριζάρειο Σχολή. Σπούδασε 5 χρόνια εκεί και στη συνέχεια επέστρεψε στην πατρίδα του, όπου χειροτονήθηκε αρχιδιάκονος από τον τότε Μητροπολίτη Φιλιππούπολης. Από τη θέση αυτή θα παίξει έναν πολυδιάστατο ρόλο για το έθνος. Αγωνίζεται κατά της επικράτησης των Βουλγάρων, πολεμάει στην πρώτη γραμμή, στις επάλξεις της Ακρόπολης του Βορειοθρακικού Ελληνισμού, της Φιλιππούπολης (Καζταρίδης, 2002).

Όταν το 1868 κηρύχθηκε η επανάσταση κατά των Τούρκων στην Κρήτη, ο Νικόλαος Λούσης, έφυγε από τη Φιλιππούπολη, ήρθε στα Χανιά ως δάσκαλος και πήρε μέρος σ' αυτή, επικεφαλής σώματος εθελοντών. Μετά τη λήξη της επανάστασης έρχεται στην Κωνσταντινούπολη και διδάσκει σε Λύκειο μέχρι το 1874 (Παπαδόπουλος, 1970). Η γνωριμία του με τον Μητροπολίτη Θεσ/νίκης Ιωακείμ, τον μετέπειτα Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, τον έφερε στη Θεσ/νίκη, όπου η επισκοπική σύνοδος τον προήγαγε σε Επίσκοπο Κίτρους τον Απρίλιο του 1875, με έδρα τον Κολινδρό Πιερίας. Του ικανού αυτού ιεράρχη έργο είναι η επανάσταση του Κολινδρού το Φεβρουάριο του 1878, την οποία ο ίδιος είχε προσχεδιάσει και είχε αναλάβει υπεύθυνα από καιρό (Παπαδόπουλος, 1976). Η επανάσταση αυτή του Κολινδρού και του Λιτοχώρου δεν έφερε το ποθητό αγαθό της ελευθερίας στην περιοχή, αλλά πέτυχε την αναθεώρηση της συνθήκης του Αγίου Στεφάνου, που «κατασκεύαζε» τη Μεγάλη Βουλγαρία σε βάρος του Ελληνισμού και επιτεύχθηκε η προσάρτηση στα ελληνικά εδάφη, της Θεσσαλίας κι ενός τμήματος της Ηπείρου.

Ο επίσκοπος πικραμένος από την αποτυχία της επανάστασης, πήγε στη Θεσσαλία, όπου συνεργάστηκε με τους επαναστάτες της και από εκεί στη Λαμία, όπου κάτοικοι και αρχές τον

υποδέχτηκαν με ενθουσιασμό (Δασίου, 1997). Δεν επέστρεψε στην έδρα του, τον Κολινδρό, αλλά αποσύρθηκε σ' ένα σπίτι στον Πειραιά, όπου πέθανε από φυματίωση στις 29 Ιουλίου 1882, σε ηλικία 42 μόλις χρόνων. Η ελληνική κυβέρνηση τον τίμησε μετά θάνατον, αποδίδοντας στο νεκρό τιμές υποστρατήγου. Την κηδεία του παρακολούθησαν χιλιάδες λαού, βουλευτές, υπουργοί και ο τότε πρωθυπουργός Χαρίλαος Τρικούπης.

Η κήρυξη του Ρωσοτουρκικού πολέμου το 1877-1878 και η προέλαση των Ρώσων προς την Κωνσταντινούπολη, μετά την πτώση του φρουρίου της Πλεύνας και την κατάληψη της Αδριανούπολης, ανάγκασε την Ελληνική κυβέρνηση κάτω από την πίεση της κοινής γνώμης να διατάξει την εισβολή, στο υπό τουρκική κυριαρχία ελληνικό έδαφος, μιας δύναμης 20.000 περίπου ανδρών υπό τον αντιστράτηγο Σκαρλάτο Σούτσο (Καραβέργος, 2019). Η Θεσσαλία, η Μακεδονία, η Ήπειρος περίμεναν την ελευθερία να ξαναγυρίσει στα αιματοποτισμένα χώματα τους. Και εισέβαλε μεν ο ελληνικός στρατός, φέρνοντας το ελπιδοφόρο μήνυμα, αλλά αργότερα, σύμφωνα με αξίωση των Ευρωπαϊκών δυνάμεων, υποχρεώθηκε να αποσυρθεί στο ελεύθερο ελληνικό κράτος. Η ανακωχή που υπογράφηκε μεταξύ Ρώσων και Τούρκων και η μετά από ένα μήνα (20 Φεβρουαρίου 1878), υπογραφή της συνθήκης του Αγίου Στεφάνου, που δημιουργούσε σε βάρος του Ελληνισμού μια Μεγάλη Βουλγαρία, έδωσαν αφορμή στην Ανεξάρτητη Μακεδονική Επιτροπή Αγώνα, που σχηματίστηκε τον Ιανουάριο του 1878, να οργανώσει επαναστατικό κίνημα και να ενισχύσει τις κινήσεις ανταρσίας που άρχισαν να παρατηρούνται στις περιοχές του Ολύμπου, των Πιερίων και αλλού (Καζταρίδης, 2017). Επικεφαλής του εκστρατευτικού σώματος στον Όλυμπο, τέθηκε ο Λοχαγός του ελληνικού στρατού Κοσμάς Δουμπιώτης (Μακεδόνας στην καταγωγή, από τη Χαλκιδική). Το σώμα του Δουμπιώτη αποτελούμενο κατά το μεγαλύτερο μέρος από Μακεδόνες εθελοντές, αποβιβάστηκε τη νύχτα της 15ης προς 16η Φεβρουαρίου 1878 στη Πλάκα Λιτοχώρου. Οι εθελοντές, έγιναν δεκτοί με ενθουσιασμό από τους κατοίκους του Λιτοχώρου και των γύρω χωριών. Ο οπλισμός αποθηκεύτηκε στο Μετόχι της Μονής του Αγίου Διονυσίου, και το Λιτόχωρο ορίστηκε η έδρα του αρχηγείου και της Επαναστατικής κυβέρνησης του Ολύμπου. Πρόεδρος (της επαναστατικής κυβέρνησης), έγινε ο γιατρός Ευάγγελος Κοροβάγκος και γραμματέας ο Επίσκοπος Κίτρους Νικόλαος Λούσης, που είχε έδρα της επισκοπής του τον Κολινδρό (Καραβέργος, 2019).

Από τις πρώτες ενέργειες της Κυβέρνησης ήταν η έκδοση προκήρυξης προς τις κυβερνήσεις των Ευρωπαϊκών δυνάμεων, με την οποία ανακοινώνεται η κατάλυση της εξουσίας του Σουλτάνου, η ανακήρυξη της ένωσης με την Μητέρα Ελλάδα, και διαδηλώνεται η απόφαση των Μακεδόνων να αγωνιστούν για την κατάκτηση της ελευθερίας, ζητώντας ταυτόχρονα προστασία για τον δίκαιο αγώνα τους. Ο Κοσμάς Δουμπιώτης και άλλοι αξιωματικοί του εκστρατευτικού σώματος κινήθηκαν με σκοπό να εμψυχώσουν και τους κατοίκους και των άλλων χωριών της περιοχής. Η μη κατάληψη της Κατερίνης, όπου κατοικούσαν πολλοί Τούρκοι, (ο Κοσμάς Δουμπιώτης ξεγελάστηκε από τον Νικόλαο Μπίτζιο τσιφλικούχο της περιοχής και Τούρκο εκπρόσωπο, από πλευράς των κατοίκων της Κατερίνης και δεν επιτέθηκε κατά της Κατερίνης), έδωσε την ευκαιρία στους Τούρκους της Θεσσαλονίκης να προετοιμάσουν ισχυρή στρατιωτική δύναμη που θα συνέτριβε την επανάσταση (Καζταρίδης, 2002; Κωφός, 1997).

Στο μεταξύ στον Κολινδρό, ο Επίσκοπος Νικόλαος Λούσης, κήρυξε στη θέση «Φούντα» την 22α Φεβρουαρίου 1878, την επανάσταση που ονομάστηκε και «ανταρσία». Μη μπορώντας όμως να κρατήσει την ευκολοπρόσβλητη αυτή θέση από την επικείμενη επίθεση των Τούρκων, έκαψε το κτίριο της Επισκοπής τη νύχτα της 25/26 Φεβρουαρίου 1878 και την επομένη οδήγησε τα γυναικόπαιδα του Κολινδρού και των άλλων χωριών στην Μονή των Αγίων Πάντων (Δασίου,

1997;Κωφός, 1997). Ο Ασάφ πασάς, που ανέλαβε να καταπνίξει την επανάσταση, ανενόχλητος αφού κατέλαβε τον Κολινδρό, κινήθηκε προς την Κατερίνη και κατευθυνόμενος νοτιότερα πυρπόλησε και λεηλάτησε το Λιτόχωρο. Αργότερα, αφού ολοκλήρωσε την επιχείρηση καταστολής του επαναστατικού κινήματος στην Πιερία, στράφηκε εναντίον της Μονής των Αγίων Πάντων όπου κρύβονταν οι επαναστάτες του Κολινδρού και της ευρύτερης περιοχής. Η αντίσταση που προέβλεπαν οι λιγοστοί άνδρες, δεν ήταν αρκετή να σταματήσει την Τουρκική εκδίκηση. Γυναϊκόπαιδα συνελήφθησαν και αφού λεηλατήθηκαν αφέθηκαν αργότερα ελεύθερα, να επιστρέψουν στα χωριά τους (Παπαδόπουλος, 1970). Αλλά γύρω στο τελευταίο αυτό οχυρό και καταφύγιο δύο και πλέον χιλιάδων γυναϊκόπαιδων, στο μοναστήρι των Αγίων Πάντων, (Μονή που βρίσκεται κοντά στη Βεργίνα) γράφτηκε ο επίλογος της ανταρσίας, με μια πράξη αυτοθυσίας και ηρωισμού, που θυμίζει το αιώνιο Ζάλογγο. Εφτά γυναϊκές Βλάχων κτηνοτρόφων από το Σέλι Βερμίου, ρίχτηκαν σ' ένα γκρεμό κοντά στο μοναστήρι των Αγίων Πάντων, για να μην πέσουν στα χέρια των Τούρκων.

Μετά την κατάληψη της Μονής των Αγίων Πάντων, είχε σβήσει πια οριστικά η Επανάσταση στη Μακεδονία. Αν και ο αγώνας αυτός, απέτυχε στο πολεμικό πεδίο, όπλισε όμως την Ελλάδα και της επέτρεψε να διεκδικήσει τα δίκαιά της, ένα μέρος των οποίων, αναγκάστηκε να ικανοποιήσει το Συνέδριο του Βερολίνου, (τον Αύγουστο του 1878), που κατάργησε τη Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου και επέβαλε την προσάρτηση στο ελεύθερο Ελληνικό κράτος ολόκληρης της Θεσσαλίας και ενός τμήματος της Ηπείρου (Κουκουσάς, 2001; Κωφός, 1997).

3. Ίδρυση Αστικής Σχολής Κολινδρού

Το χωριό του Κολινδρού ήταν κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας ένα από τα πιο σπουδαία κέντρα της ελληνικής παιδείας, όχι μόνο λόγω της γειννιάσής του με την Θεσσαλονίκη αλλά λόγω του ότι υπήρχαν αρκετοί κάτοικοι που είχαν ξενιτευτεί και επέστρεψαν στην πατρίδα τους με περισσότερες γνώσεις (Κίτσου, 1993; Παπαδόπουλος, 1976). Ο Κολινδρός αποτελούσε την έδρα της Επισκοπής Κίτρους², ενώ παράλληλα στις γύρω περιοχές υπήρχαν και αρκετά μοναστήρια. Ένας ακόμα σημαντικός λόγος που καθιστούσε τον Κολινδρό ζωντανό πνευματικό κέντρο του ελληνισμού ήταν τα πολλά κληροδοτήματα και οι δωρεές αρκετών φιλογενών και φιλομουσών Κολινδρινών με κύριο στόχο την ενίσχυση της παιδείας του τόπου τους (Πολύζου-Μαμέλη, 2008).

Η πρώτη ίδρυση σχολείου στον Κολινδρό τοποθετείται στα μέσα του 16^{ου} αιώνα³. Πιο συγκεκριμένα, η πρώτη ουσιαστική πληροφορία για σχολείο στον Κολινδρό δίνεται από ένα εκκλησιαστικό βιβλίο⁴ από έναν Προηγούμενο ο οποίος άνοιξε ένα σχολείο στην Αγία Παρασκευή. Το 1850 χτίστηκε από τον Επίσκοπο Κίτρους, Αγάπιο Βράτση, νέο σχολείο στο χώρο όπου σήμερα είναι το 1^ο Δημοτικό Σχολείο Κολινδρού, η Αστική Σχολή Κολινδρού. Τα αρχεία του συγκεκριμένου σχολείου όμως καταστράφηκαν κατά την διάρκεια της ατυχούς επανάστασης του

² Μέχρι το Οικουμενικό Πατριαρχείο να ανυψώσει τις επισκοπές σε Μητροπόλεις τον 20^ο αιώνα, η επισκοπή Κίτρους αλλά και άλλες επισκοπές γύρω από την Θεσσαλονίκη ανήκαν στην διοίκηση του Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης. Ο εκάστοτε όμως επίσκοπος Κίτρους ήταν πρώτη τη τάξει μετά τον Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης και στην φήμη του ακουγόταν το "πρωτόθρονος Θεσσαλονίκης".

³ Οι πληροφορίες για την ίδρυση σχολείου στον Κολινδρό τον 16^ο αιώνα υπάρχουν μόνο σε προφορικές παραδόσεις και όχι σε ιστορικές μαρτυρίες.

⁴ Η ημερομηνία του βιβλίου είναι η 23^η Απριλίου 1753

1878 μαζί με όλα τα αρχεία της κοινότητας του Κολινδρού όπως επίσης και τα αρχεία των σχολικών εφορειών (Κίτσου, 1993).

Σύμφωνα με όσα αρχεία σώθηκαν, η Αστική Σχολή Κολινδρού ήταν ένα δτάξιο μικτό σχολείο το οποίο λειτουργούσε από το 1850 μέχρι και το 1907 (Κίτσου, 1993). Το σχολικό έτος 1895-1896 το σχολείο λειτούργησε ως 7τάξιο. Σύμφωνα με τα αρχεία, το επίπεδο των μαθητών του σχολείου ήταν υψηλό και αυτό οφειλόταν στην οργάνωση που επικρατούσε, το πλούσιο διδακτικό πρόγραμμα και το εκπαιδευτικό προσωπικό. Η προέλευση των μαθητών ήταν από την Κοζάνη, το Πρεμέτιον, την Κορυτσά, τη Βέροια, το Λιτόχωρο, το Τεπελένιο, τη Θεσσαλονίκη, το Καταφύγιο⁵ και τον Βελδενδό⁶.

Ύστερα από την ανταρσία που έγινε στο χωριό, που είχε ως συνέπεια την καταστροφή της επισκοπής το 1878, το σχολείο όπου στεγαζόταν η Αστική Σχολή έπαθε πολλές ζημιές (Πολύζου-Μαμέλη, 2008). Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η κοινότητα να αποφασίσει προκειμένου για να μην μείνει κλειστό και οι μαθητές να χάνουν μαθήματα να το μεταφέρει σε ένα διώροφο, νέο επισκευασμένο κτίριο το οποίο βρισκόταν σ' ένα κτήμα στην αυλή του Αγίου Γεωργίου. Στο ισόγειο μέσα σε μία μεγάλη αίθουσα η οποία ήταν χωρισμένη με ένα ξύλινο διάφραγμα σε δύο τμήματα, λειτούργησε από τη μία το νηπιαγωγείο και από την άλλη οι δύο μικρότερες τάξεις (Κουτσουρά, 2020). Στον πρώτο όροφο υπήρχαν δύο αίθουσες στις οποίες συστεγάστηκαν οι υπόλοιπες τάξεις, ενώ σ' ένα μικρό δωμάτιο ήταν το γραφείο των δασκάλων. Αξίζει να σημειώσει ότι στον πρώτο όροφο, εκτός από την αίθουσα των τεσσάρων τάξεων, υπήρχε και ένα δωμάτιο στο οποίο έμενε ο επιστάτης σύμφωνα με την Πολύζου-Μαμέλη (2008).

Τα πρώτα χρόνια του 20^{ου} αιώνα και μετά την εκλογή του Παρθενίου Βαρδάκα στον επισκοπικό θρόνο της Κίτρους η εκπαίδευση γνώρισε μία άνθιση λίγο πριν την ενσωμάτωση στο Βασίλειο της Ελλάδας (Κουτσουρά, 2020; Τζουμέρκας, 2004). Έτσι λοιπόν χωρισμένα λειτούργησαν τα σχολεία μέχρι και το 1914. Αργότερα και ύστερα από ενέργειες του επισκόπου Κίτρους Παρθενίου το 1914 λειτούργησε στον Κολινδρό το πρώτο διδακτήριο⁷.

4. Εκπαιδευτικό προσωπικό

Το σχολικό έτος 1886-1887 η Αστική Σχολή λειτούργησε με 3 εκπαιδευτικούς, οι οποίοι ήταν ο Γιώργος Ακριβός, ο Δημήτρης Σωνίδης και ο Εμμανουήλ Αντωνιάδης⁸.

Από τα μαθητολόγια των ετών 1905-1907 υπάρχουν περισσότερα στοιχεία για το διδακτικό προσωπικό. Πιο συγκεκριμένα για το σχολικό έτος 1904-1905 στο σχολείο υπηρετούσαν ο Ιωάννης Κοσμάς ως διευθυντής, ο Ιωάννης Μηλιόπουλος, ο Πέτρος Βαλσαμής, η Ευτέρπη Βουνοπούλου ως νηπιαγωγός και η Αμαλία Σωτηριάδου ως βοηθός νηπιαγωγού. Το σχολικό έτος 1905-1905 στο σχολείο δίδασκαν ο Δημήτριος Ζορμπάς ως διευθυντής, ο Στέφανος Παπαδόπουλος, ο Ιωάννης Μηλιόπουλος, ο Ακριβός Κανάκης, η Χριστίνα Παπαθεοδώρου, η Ελένη Λασκαρίδου και ο Κωνσταντίνος Πλασταρίδης. Τέλος, το σχολικό έτος 1906-1907 στο σχολείο ήταν ο Δημήτρης Ζορμπάς διευθυντής, ο Ιωάννης Μηλιόπουλος, ο Γιώργος Κωνσταντίνου, ο Ακριβός Κανάκης, η Μελλομένη Κουλκουμπάση και ο Κωνσταντίνος Πλασταρίδης.

⁵ Καταφύγιο Κοζάνης

⁶ Μαθητολόγιο Αστικής Σχολής Κολινδρού 1885-1907

⁷ Πρακτικά Αστικής Σχολής Κολινδρού

⁸ Βαθμολόγιο 1886-1907

Το 1906 μέσω της έκθεσης του επιθεωρητή Δημητρίου Σάρρου υπάρχουν κάποιες πληροφορίες σχετικά με τα προσόντα του προσωπικού για το σχολικό έτος 1905-1906 (Παπαδόπουλος, 1976). Πιο συγκεκριμένα, για τον διευθυντή Δημήτρη Ζορμπά μαθαίνουμε ότι ήταν ικανός, μεθοδικός αλλά και ευέξαπτος. Ο Ιωάννης Μηλιόπουλος ήταν δάσκαλος με πείρα που πιθανόν στο παρελθόν αντιμετώπιζε προβλήματα αλκοολισμού. Ο Γεώργιος Κωνσταντίνου ήταν φιλότιμος και μελετηρός γυμναστής. Για τον Ακριβό Κανάκη από την Βέροια γνωρίζουμε μόνο ότι ήταν νέος δάσκαλος. Η Κατερίνα Τσώμου ήταν ενθουσιώδης και εύγλωττη δασκάλα, ενώ τέλος η Ελένη Λασκαρίδου ήταν φιλόπονη (Παπαδόπουλος, 1976; Κίτσου, 1993).

Οι μισθοί των εκπαιδευτικών κατά τα σχολικά έτη 1904-1911 τα κατέβαλε η σχολική εφορεία από έσοδα ενοικίων γαιών, τους τόκους των κληροδοτημάτων, το δέκατο των χωραφιών, τα βοηθήματα των εκκλησιών και του κηροποιείου. Ο μισθός του διευθυντή ήταν 40 λίρες ενώ των δασκάλων κυμαινόταν από 25-38 λίρες. Όπως επισημαίνει η Πολύζου-Μαμέλη (2008), ο προϋπολογισμός της σχολικής εφορείας έφτανε ετησίως τα 25.00 γρόσια, δηλαδή 250 τούρκικες λίρες ή αλλιώς 5.500 χρυσές δραχμές (Βούρη, 1999; Ζιώγου-Καραστεργίου, 2002).

5. Σχολική εφορεία

Η εφορεία των σχολείων του Κολλυδρού αποτελούταν από 4 μέλη και διορίζονταν από την Δημογεροντία. Από τα τέσσερα (4) αυτά μέλη, το ένα ήταν ο ταμίας και το άλλο ο έφορος της βιβλιοθήκης (Βούρη, 1994). Τα καθήκοντα της εφορείας ήταν τα ακόλουθα:

- Η διαχείριση των πόρων των σχολείων
- Ο διορισμός των διδασκάλων των σχολείων πάντα με την έγκριση του Δεσπότη
- Ο διορισμός του παιδονόμου ή του επιστάτη του σχολείου
- Οι δαπάνες για μισθούς διδακτικού προσωπικού και υπηρετικού προσωπικού, θέρμανσης και καθαριότητας του διδακτηρίου (Αγγελόπουλος, 1981; Ζιώνου-Καραστεργίου, 1977; Καζταρίδης, 2022)

Σύμφωνα με την Πολύζου-Μαμέλη (2008), τα στοιχεία εσόδων και εξόδων του σχολικού ταμείου τους έτους 1904-1905 ήταν τα ακόλουθα. Σχετικά με τα έσοδα ισχύουν τα παρακάτω:

- Ενοίκια κτημάτων 14.553 γρόσια ή 95 τούρκικες λίρες
- Τόκοι κληροδοτημάτων 8.524 γρόσια ή 55 τούρκικες λίρες
- Όσον αφορά τα έξοδα:
- Μισθοί εκπαιδευτικών 21.714 γρόσια ή 141 τούρκικες λίρες

Επομένως, ο προϋπολογισμός της σχολικής εφορείας για το σχολικό έτος 1904-1905 ήταν πλεονασματικός κατά 1.363 γρόσια.

6. Μαθητικός πληθυσμός

Από τα μαθητολόγια της Αστικής Σχολής Κολλυδρού υπάρχουν αρκετές και πλούσιες πληροφορίες σχετικά με τους μαθητές. Το πρώτο μαθητολόγιο που σώθηκε είναι του σχολικού έτους 1886-1887. Σύμφωνα με το πρώτο λοιπόν μαθητολόγιο στη Σχολή φοιτούσαν 145 συνολικά μαθητές, από τους οποίους τα 139 ήταν αγόρια και τα 6 ήταν κορίτσια⁹. Το τελευταίο έτος

⁹ Μαθητολόγια Αστικής Σχολής Κολλυδρού έτους 1886-1887

λειτουργίας της σχολής, δηλαδή το σχολικό έτος 1906-1907 στην Αστική Σχολή φοιτούσαν 409 μαθητές, από τους οποίους τα 250 ήταν αγόρια και τα 159 κορίτσια¹⁰.

Μέσω του επιθεωρητή Σάρρου, όπως αναφέρει ο Παπαδόπουλος (1976), είναι γνωστό ότι σε απογραφή του 1905 στον Κολινδρό υπήρχαν 475 σπίτια με συνολικό πληθυσμό 3.070 κατοίκους όπου ήταν όλοι Έλληνες. Η επικρατούσα γλώσσα του χωριού ήταν τα ελληνικά, ενώ επίσης το χωριό είχε κοινοτικούς προσόδους που έφταναν τις 220 λίρες ετησίως μέσω κληροδοτημάτων και κτημάτων. Όσον αφορά την παιδική νεολαία του χωριού, στην απογραφή του 1905 γράφηκαν συνολικά 450 παιδιά.

Στην συνέχεια αναφέρεται ο συνολικός αριθμός μαθητών ανά έτος όπως προκύπτει από τα μαθητολόγια των ετών 1886-1907¹¹:

- 1886-1887 145 μαθητές
- 1887-1888 44 μαθητές
- 1888-1889 24 μαθητές
- 1889-1890 28 μαθητές
- 1890-1891 69 μαθητές
- 1891-1892 25 μαθητές
- 1892-1893 47 μαθητές
- 1893-1894 28 μαθητές
- 1894-1895 23 μαθητές
- 1895-1896 52 μαθητές
- 1896-1897 32 μαθητές
- 1897-1898 173 μαθητές
- 1898-1899 170 μαθητές
- 1899-1900 188 μαθητές
- 1900-1901 181 μαθητές
- 1901-1902 196 μαθητές
- 1902-1903 194 μαθητές
- 1903-1904 225 μαθητές
- 1904-1905 303 μαθητές
- 1905-1906 252 μαθητές
- 1906-1907 409 μαθητές¹²

Μέσω των γενικών ελέγχων είναι επίσης γνωστές και οι περιοχές από τις οποίες προέρχονταν οι μαθητές. Οι περιοχές αυτές ήταν ο Κολινδρός, η Αικατερίνη, η Θεσσαλονίκη, Ραψάνη, Καστοριά, Βέροια, Τρίκαλα, Λιτόχωρο¹³. Το 95% των μαθητών ήταν Ορθόδοξοι ενώ υπάρχει και ένα 5% που ήταν Οθωμανοί.

¹⁰ Μαθητολόγια Αστικής Σχολής Κολινδρού έτους 1906-1907

¹¹ Μαθητολόγια Αστικής Σχολής Κολινδρού σχολικών ετών 1886-1907

¹² Μαθητολόγιο Αστικής Σχολής Κολινδρού 1885-1907

¹³ Γενικοί Έλεγχοι Αστικής Σχολής Κολινδρού σχολικών ετών 1885-1907

7. Κοινωνικοοικονομική διαστρωμάτωση των μαθητών της Αστικής Σχολής Κολινδρού

Μέσω της έκθεση του επιθεωρητή Σάρρου, όπως αναφέρει ο Παπαδόπουλος (1976), είναι γνωστό ότι στον Κολινδρό υπήρχαν τέσσερις οικογένειες βλαχόφωνων, με την πρώτη εγκατάσταση να υπολογίζεται ότι έγινε το 1866. Όπως επισημαίνει ο Σάρρος στην έκθεσή του για το σχολείο, οι ντόπιοι κάτοικοι έβλεπαν με ιδιαίτερη καχυποψία τους βλαχόφωνους. Στην συνέχεια της έκθεσης αναφέρει ότι στον Κολινδρό οι κάτοικοι ασχολούνταν κυρίως με την σιτηροτροφία, τη γεωργία και την καλλιέργεια οπωροφόρων δέντρων (Κίτσου, 1993 ;Παπαδόπουλος, 1976.

Μέσω των μαθητολογίων των ετών 1886-1907 είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε όλα τα επαγγέλματα των πατέρων και κηδεμόνων των μαθητών. Έτσι λοιπόν, τα επαγγέλματα αυτά ήταν παντοπώλης, αγωγιάτης, εργάτης, γεωργός, έμπορος, εμποροράπτης, αγροφύλαξ, κτηματίας, εμπορομεσίτης, πεταλωτής, αλιεύς, ξενοδόχος, υπάλληλος, χωροφύλαξ, μεσίτης, κηροποιός, αμπελουργός, σιδηρουργός, διοικητής, ράπτης, ποιμήν, κρεοπώλης, ψάλτης, σαγματοποιός, βαρελοποιός, κτίστης, ζαχαροπλάστης, διδάσκαλος, αρτοποιός, κλητήρας, υποδηματοποιός, μεταπράτης, ιατρός, ιχθυοπώλης, επιστάτης, κοινοφύλακας, κουρέας, γραμματέας, χαλκεύς, λαγηνοποιός, πλοίαρχος, νεκροθάφτης, μουχτάρης, κεχαγιάς, ζωέμπορος, ιερέας, οικοδόμος, μυλωθρός, κτηνοτρόφος, κτηνοτρόφος, χρυσοχόος, αιγοβοσκός, νυχτοφύλακας, ανθρακεύς, δεκατιστής, τενεκετζής, αιθηρματοπώλης¹⁴. Σημαντικό είναι να επισημανθεί ότι υπήρχαν και μαθητές οι οποίοι ήταν ορφανοί.

Από τα επαγγέλματα που προκύπτουν μέσα από τα μαθητολόγια και τους γενικούς ελέγχους της Αστικής Σχολής του Κολινδρού, είναι φανερό ότι ο Κολινδρός αποτελούσε μία κοινωνία με ανεπτυγμένη οικονομία και αγορά, η οποία μάλιστα συντηρούσε στους κόλπους της διαφόρων ειδών εργασίες και υπηρεσίες.

Συμπεράσματα

Ο Κολινδρός, όπως και σήμερα έτσι και τότε, ήταν ένα κεφαλοχώρι με ανεπτυγμένη οικονομία, μορφωμένο κόσμο και αρκετούς μαθητές οι οποίοι επιθυμούσαν να φοιτήσουν στην Αστική Σχολή που υπήρχε στο χωριό. Τα 21 επίσημα χρόνια λειτουργίας της η Αστική Σχολή γνώρισε μεγάλη άνθηση, ειδικά μετά το σχολικό έτος 1897-1898 όπου ο μαθητικός πληθυσμός του σχολείου αυξήθηκε 200% σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά. Αυτό το οποίο προκύπτει από την εργασία είναι το πάθος των ανθρώπων του χωριού για μόρφωση κάτι το οποίο το μετέδιδαν και στα παιδιά τους αλλά και η αγάπη που είχαν οι κάτοικοι για το χωριό τους, γεγονός που δείχνει ότι όσο υπήρχε η Αστική Σχολή δεν συνήθιζαν να μεταναστεύουν για μεγάλα αστικά κέντρα.

Βιβλιογραφία

- Αγγελόπουλος, Α (1981). Η εκκλησιαστική ιστορία των Νέων Χωρών 1912-1928. Θεσσαλονίκη.
 Βουρή, Σ. (1994). Πηγές για την ιστορία της Μακεδονίας-Πολιτική και εκπαίδευση 1875-1907. Αθήνα: Gutenberg
 Βουρή, Σ. (1994). Πηγές για την ιστορία της Μακεδονίας: Εκκλησία και Κράτος 1889-1905. Αθήνα: Gutenberg

¹⁴ Μαθητολόγιο Αστικής Σχολής Κολινδρού 1885-1907

- Δασίου, Ο. (1997). Η εκπαίδευση στον καζά Κατερίνης κατά τον τελευταίο αιώνα της τουρκοκρατίας, Εστία Πιερίδων Μουσών, Η Πιερία στα βυζαντινά και νεότερα χρόνια. Θεσσαλονίκη.
- Ζιώγου-Καραστεργίου, Σ. (1997). Πληροφορίες για την κίνηση των ελληνικών σχολείων της Μακεδονίας στις εφημερίδες Ερμής και Φάρος της Μακεδονίας 1875-1893. Μακεδονικά 17
- Ζιώγου-Καραστεργίου, Σ. (2002). Το Οικουμενικό Πατριαρχείο, η Οθωμανική διοίκηση και η εκπαίδευση του γένους, κείμενα-πηγές 1830-1914, σειρά Ιστορικό αρχείο Νεοελληνικής εκπαίδευση. Μακεδονικά, 33(1), 352–355. <https://doi.org/10.12681/makedonika.295>
- Καζταρίδης, Ι. (2002). Η Μακεδονία κατά την Τουρκοκρατία, η Πιερία των περιηγητών και των γεωγράφων. Κατερίνη
- Κίτσου, Α. (1993). Η εκπαίδευση στην Τουρκοκρατία. Επιστημονικό Συνέδριο: Η Πιερία στα Βυζαντινά και νεότερα χρόνια. Θεσσαλονίκη.
- Κούκουσας, Β. (2001). Πληροφορίες για την πόλη της Κατερίνης μέσα από το Ιστορικό Αρχείο Μακεδονίας, Κατερίνη, Ιστορία-Κοινωνία-Πολιτισμός. Κατερίνη.
- Κουτσουρά, Ζ. (2020). Κατερίνη στα χρόνια πριν και μετά την απελευθέρωση. Κατερίνη
- Κωφός, Ε. (1997). Ο αντάρτης επίσκοπος Κίτρος Νικόλαος. Τα απομνημονεύματά του και η εξέγερση της Πιερίας το 1878. Αθήνα: Εκδόσεις Δωδώνη.
- Μπέτσας, Γ. (2003). Θεσμικές και λειτουργικές όψεις της εκπαίδευσης των ελληνορθόδοξων κοινοτήτων στο Οθωμανικό Κράτος: Από την έναρξη των μεταρρυθμίσεων του Τανζιμάτ έως την επανάσταση των Νεοτούρκων. Δημοσιευμένη Διδακτορική Διατριβή. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
- Παπαδόπουλος Σ. Ι. (1976). Μια ανέκδοτη έκθεση του Δημητρίου Μ. Σάρρου για την εκπαίδευση στον καζά Κατερίνης κατά το 1906. Μακεδονικά, 16(1), 1–12. <https://doi.org/10.12681/makedonika.630>
- Πολύζου-Μαμέλη, Κ. (2008). Ιστορία του Κολινδρού. Μακεδονικό Μουσείο Κολινδρού.
- Τζουμέρκας, Π. (2004). Ο Επίσκοπος Κίτρος Παρθένιος Βαρδάκας 1904-1933. Ο βίος και η δράση του: συμβολή στην επισκοπική ιστορία του Οικουμενικού Πατριαρχείου στην Μακεδονία. Δημοσιευμένη Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Αρχεία

Μαθητολόγιο Αστικής Σχολής Κολινδρού 1885-1907

Μαθητολόγιο 1907-1908

Πρακτικά Αστικής Σχολής Κολινδρού

Βαθμολόγιο 1886-1907